№6/2026

ADPI
Ilmiy xabarnomasi

ISSN 2181-4309

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHDA DARSLIK BILAN ISHLASH KO‘NIKMASINING ROLI

Kosimova Gullola Mullajonovna
Andijon davlat pedagogika instituti

Annotatsiya.
Maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirishda darslik bilan ishlash ko‘nikmasining o‘rni nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Yangi avlod darsliklarining didaktik imkoniyatlari, ularning kompetensiyaviy yondashuv asosida tuzilishi va ta’lim sifatini oshirishdagi ahamiyati yoritilgan. Darslik bilan ishlash ko‘nikmasi o‘qituvchi uchun darslik mazmunini tahlil qilish, topshiriqlarni o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga moslashtirish hamda ularni dars jarayonida maqsadli qo‘llash qobiliyati sifatida asoslanadi. Shuningdek, bu ko‘nikmani shakllantirishning nazariy, metodik va amaliy bosqichlarini o‘z ichiga olgan metodik mexanizm tavsiflanadi. Maqola materiallari oliy pedagogik ta’lim muassasalarida o‘qituvchi tayyorlash jarayonini takomillashtirishda foydalanilishi mumkin.
Kalit so‘zlar:
kasbiy kompetentlik, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi, yangi avlod darsliklari, darslik bilan ishlash ko‘nikmasi, kompetensiyaviy yondashuv, metodik mexanizm, pedagogik amaliyot.

Аннотация.
В статье теоретически анализируется роль навыка работы с учебником в формировании профессиональной компетентности будущего учителя начальных классов. Раскрываются дидактические возможности учебников нового поколения, их построение на основе компетентностного подхода и значение для повышения качества образования. Навык работы с учебником обосновывается как способность учителя анализировать содержание учебника, адаптировать задания с учётом возрастных и индивидуальных особенностей учащихся и целенаправленно применять их в учебном процессе. Кроме того, описывается методический механизм формирования этого навыка, включающий теоретический, методический и практический этапы. Материалы статьи могут быть использованы при совершенствовании подготовки учителей в высших педагогических учебных заведениях.
Ключевые слова:
профессиональная компетентность, будущий учитель начальных классов, учебники нового поколения, навык работы с учебником, компетентностный подход, методический механизм, педагогическая практика.

Abstract.
The article provides a theoretical analysis of the role of textbook-handling skills in developing the professional competence of future primary school teachers. It examines the didactic potential of new-generation textbooks, their design based on the competence-based approach, and their significance for improving the quality of education. Textbook-handling skills are substantiated as a teacher’s ability to analyze textbook content, adapt tasks to students’ age and individual characteristics, and apply them purposefully in the lesson. The article also describes a methodological mechanism for developing these skills, comprising theoretical, methodological, and practical stages. The findings may be used to improve teacher training in higher pedagogical institutions.
Keywords:
professional competence, future primary school teacher, new-generation textbooks, textbook-handling skills, competence-based approach, methodological mechanism, teaching practice.

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimi ta’lim mazmuni, usullari va natijalariga qo‘yiladigan talablarning keskin o‘zgarishi bilan bog‘liq keng ko‘lamli o‘zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Bu jarayon pedagogika oliy ta’lim muassasalarida alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu yerda boshlang‘ich sinflar uchun kadrlar salohiyati shakllanadi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi an’anaviy ta’lim usullarini bilishi bilan birga, yangi avlod darsliklari bilan malakali ishlay olishi kerak. Chunki o‘qituvchi kundalik faoliyatida eng ko‘p murojaat qiladigan vosita aynan darslikdir. Shu sababli kasbiy kompetentlikni shakllantirishning asosiy yo‘nalishlaridan biri darslik bilan ishlash ko‘nikmasini rivojlantirishdir. Muammo jiddiy tahlilni talab qiladi, zero aynan boshlang‘ich sinfda o‘quv faoliyatining asosiy ko‘nikmalari, bilishga bo‘lgan motivatsiya va kichik yoshdagi o‘quvchilarning funksional savodxonligi shakllanadi [1].

Darslik bilan ishlash koʻnikmasini shakllantirishning dolzarbligi. Yangi avlod darsliklari kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan boʻlib, oʻquvchida bilimni hayotiy vaziyatlarda qoʻllash qobiliyatini shakllantirishni koʻzda tutadi[2],[3]. Ular turli oʻrganish uslublariga (vizual, auditiv, kinestetik) mos topshiriqlarni, shuningdek, bilimni baholashga xizmat qiluvchi testlar va oʻz-oʻzini nazorat savollarini oʻz ichiga oladi. Biroq darslikning imkoniyatlari uni qoʻllayotgan oʻqituvchining tayyorgarligi darajasida roʻyobga chiqadi.[5] Eng sifatli darslik ham oʻqituvchi uni tahlil qila olmasa, oʻquvchilarning yosh va individual xususiyatlariga moslashtira olmasa, oʻz vazifasini toʻliq bajarmaydi. Shu bois pedagogika universitetlari talabalarga darslikni tayyor matn sifatida emas, balki didaktik tizim sifatida qabul qilishni oʻrgatishi lozim. Talabalar darslik mazmunini tanqidiy baholashi, topshiriqlarni ijodiy qayta ishlashi va Ona tili, Matematika hamda Atrofimizdagi olam darslarida ularni maqsadli qoʻllashi zarur.[4] Bu endi qoʻshimcha element emas, balki bitiruvchining kasbiy kompetentligini shakllantirishning majburiy sharti hisoblanadi.

Metod. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli, kompetensiyaviy, faoliyatli va integrativ yondashuvlar tashkil etdi. Ilmiy adabiyotlar tahlili, yangi avlod darsliklari mazmunining tahlili, an'anaviy va zamonaviy ta'lim vositalarining qiyosiy tahlili, pedagogik modellashtirish hamda pedagogik tajribani umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv boʻlajak oʻqituvchi tayyorgarligini yaxlit tizim sifatida koʻrib chiqish imkonini berdi. Kompetensiyaviy yondashuv kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yoʻnaltirilgan. Faoliyatli yondashuv esa talabaning darslik materiallarini tahlil qilish, moslashtirish va qoʻllash jarayonida faol ishtirok etishini nazarda tutadi. Integrativ yondashuv nazariy bilimlar, metodik koʻnikmalar va amaliy tajribani birlashtirishga xizmat qildi.[6]

Tahlil. Darslik bilan ishlash koʻnikmasi bir necha oʻzaro bogʻliq komponentni oʻz ichiga oladi: darslik konsepsiyasi va tuzilishini tahlil qilish, topshiriqlarni oʻquvchilarning yosh va individual xususiyatlariga moslashtirish, darslik asosida dars loyihalash, darslikdagi baholash materiallaridan foydalanish va oʻz faoliyatini tahlil qilish (refleksiya). Xalqaro tadqiqotlarda oʻqituvchi bilimi fan mazmuni, pedagogik bilim va texnologiyalarning integratsiyasi sifatida koʻriladi [7], oʻqituvchilar kompetensiyalarini belgilashning umumiy doiralari ham ishlab chiqilgan [8]. Bu yondashuvlar darslik bilan ishlashni oʻqituvchining boshqa kasbiy kompetensiyalari bilan bogʻliq holda koʻrib chiqish zarurligini koʻrsatadi. Darslikning mavjudligi ta'lim sifatining oshishini oʻz-oʻzidan kafolatlamaydi. Muhimi, darslikning pedagogik vazifasini aniqlash. Agar oʻqituvchi darslik matnini shunchaki oʻqib bersa yoki topshiriqlarni oʻzgartirmasdan bajartirsa, ta'limiy samara cheklangan boʻladi[9]. Ancha samarali yoʻl - darslikni oʻquvchining faol faoliyatini tashkil etish va fikr-mulohaza olish uchun asos sifatida qoʻllash.

Integratsiya modeli: Darslik → tahlil va moslashtirish → oʻquvchining faol faoliyati ona tili darsida matn ustida ishlashda darslikdagi matn oʻqituvchi tomonidan oʻquvchilarning oʻrganish uslublariga moslashtiriladi: vizual oʻrganuvchilar uchun rasm va sxemalar bilan, auditiv oʻrganuvchilar uchun ifodali oʻqish bilan, kinestetik oʻrganuvchilar uchun voqealar ketma-ketligini tiklash topshirigʻi bilan boyitiladi. Dars yakunida darslikdagi oʻz-oʻzini nazorat savollari va qisqa test orqali oʻzlashtirish darajasi aniqlanadi.[10] Darslik mazmuni saqlanib qoladi, ammo oʻquvchining material bilan oʻzaro ishlash usullari rang-barang boʻladi.[9]

Natija. Tadqiqot natijalari boʻlajak boshlangʻich sinf oʻqituvchilarini tayyorlashda darsliklar bilan ishlashning bosqichma-bosqich metodik mexanizmi talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirish uchun qoʻshimcha imkoniyatlar yaratishini koʻrsatdi. Mexanizm uch bosqichdan iborat: nazariy tayyorgarlik (yangi avlod darsliklarining konsepsiyasi va didaktik asoslarini oʻrganish), metodik tayyorgarlik (topshiriqlarni dars jarayoniga moslashtirish, usul va texnologiyalarni qoʻllash) hamda amaliy-tajriba bosqichi (oʻquv mashgʻulotlarida real qoʻllash,

tajribani tahlil qilish va takomillashtirish). Mexanizmdan foydalanish bo‘lajak o‘qituvchilarga darslik mazmunini kengaytirish bilan birga, uni kichik yoshdagi o‘quvchilarga metodik jihatdan to‘g‘ri taqdim etish ko‘nikmalarini shakllantirish imkonini beradi. Talabalar darslik materialini tanlashga ongliroq yondashadi: ular topshiriqlarning darslik mazmuniga, aniq dars maqsadiga va kichik yoshdagi o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mosligini aniqlashni o‘rganadi Bu darslikdan rasmiy foydalanishning oldini oladi va uning qo‘llanilishini bevosita ta’limiy natijaga erishishga yo‘naltiradi. Asosiy natijalardan biri - talabalarda an’anaviy va zamonaviy ta’lim vositalarini uyg‘unlashtirish qobiliyatining shakllanishi. Bunda yangi avlod darsligi tizimlashtirilgan o‘quv materialining asosiy manbai sifatidagi o‘rnini saqlaydi, qo‘shimcha vositalar esa uni to‘ldirish, mustahkamlash va amaliy qo‘llash uchun xizmat qiladi. Bunday uyg‘unlik o‘quv mazmunini chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi va ta’lim jarayonini rang-barang qiladi. Shuningdek, mexanizm talabalarda o‘z o‘quv materiallarini ishlab chiqish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ular darslikdagi topshiriqlar asosida interfaol mashqlar, test topshiriqlari, taqdimotlar va kartochkalar yaratadi, ularni dars bosqichlarida qo‘llaydi. Buning natijasida ta’lim faoliyatini mustaqil loyihalash qobiliyati shakllanadi.

Xulosa. Darslik bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantirish bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini oshirishning istiqbolli yo‘nalishidir. Yangi avlod darsligi va uni to‘ldiruvchi qo‘shimcha vositalar bir-biriga qarama-qarshi qo‘yilmasligi kerak: ularning uyg‘unligi yanada moslashuvchan ta’lim muhitini yaratadi va bo‘lajak pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantiradi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash ko‘p qirrali va uzluksiz jarayondir. Darslik bilan ishlashning bosqichma-bosqich metodik mexanizmi nazariy tayyorgarlik va maktabning real talablari orasidagi tafovutni qisqartirishga xizmat qiladi. Bu mexanizmni oliy ta’lim muassasalari o‘quv jarayoniga joriy etish bo‘lajak pedagoglarda metodik moslashuvchanlik, ijodkorlik va innovatsion faoliyatga tayyorlikni shakllantiradi. Yo‘nalishni kelgusida rivojlantirish ta’lim dasturlari samaradorligini doimiy monitoring qilishni va o‘quv-metodik bazani o‘z vaqtida yangilashni talab etadi, bu esa mamlakatda boshlang‘ich ta’lim sifatining yuqori darajasini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom’s taxonomy of educational objectives. Longman.
2. Bloom, B. S. (Ed.). (1956). Taxonomy of educational objectives: Handbook I, cognitive domain. David McKay.
3. Darling-Hammond, L. (2000). Teacher quality and student achievement: A review of state policy evidence. Education Policy Analysis Archives, 8(1).
4. Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Prentice-Hall.
5. Schön, D. A. (1983). The reflective practitioner: How professionals think in action. Basic Books.
6. Shulman, L. S. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. Harvard Educational Review, 57(1), 1–22.
7. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.
8. Зимняя, И. А. (2004). Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов.
9. Зуев, Д. Д. (1983). Школьный учебник. Педагогика.
10. Хуторской, А. В. (2003). Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования. Народное образование, (2), 58–64.

MUNDARIJA

Sobirova Jumagul Erkinjon qizi
MAKTABGACHA TA`LIM YO`NALISHI TALABALARIDA SHAKLLANTIRILGAN FASILITATORLIK QOBILIYATINI AMALIYOTGA TADBIQ ETISH BOSQICHLARI 258 264

Kosimova Gullola Mullajonovna
BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHDA DARSLIK BILAN ISHLASH KO‘NIKMASINING ROLI 265 267

Qurbonaliyeva Maftunabonu Murodjon qizi
MUSIQA TA’LIMI TIZIMIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI TAYYORLASHNING BUGUNGI HOLATI VA MUAMMOLARI 268 272

Ibodova Nasiba Komilovna
IBROHIM MO‘MINOV FAOLIYATIDA MILLIY O‘ZLIKNI ANGLASH VA OLIM SHAXSIDA MA’NAVIY JASORAT MASALASI 273 276

Nishonov Nodir Alimjanovich
FUTUROLOGIK KO’NIKMALARNING PSIXOLOGIK ASOSLARI 277 282

Дўмонов Б.М., Ашурова К.А.
КИМЁ ФАНИНИ ЛОЙИҲАЛАШТИРИШ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСОСИДА ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ 283 287

Хужанов Э.Б, Мухтарова Х.Х.
ИЗ ОПЫТА РАЗРАБОТКИ ВЕБ-ОРИЕНТИРОВАННОЙ ИНТЕРАКТИВНОЙ ПЛАТФОРМЫ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ РАЗДЕЛА «ЭЛЕКТРИЧЕСТВО И МАГНЕТИЗМ» В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ 288 295

Astanova Zumradxon Toxirovna
“NURLI MASKAN” MAKTAB-INTERNATLARIDA KO‘ZI OJIZ BOLALARNING MUSIQIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI 296 299

Axunov U.R.
BO‘LAJAK MUTAXASSISLARNING KASBIY HARAKAT ANIQLIGINI SHAKLLANTIRISHDA KINESTETIK YONDASHUVNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI 300 302

Yusupov To‘lanboy Ibroximovich
GLOBALLASHUV SHAROITIDA YUQORI MALAKALI SPORTCHILARDA PSIXIK SALOMATLIKNI TA’MINLASHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI 303 306

Аблазов Элёрбек Эркинжонович
АХБОРОТ ЖАМИЯТИДА МЕДИАМАДАНИЯТ ФЕНОМЕНИ ВА УНИНГ ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИ ТРАНСФОРМАЦИЯСИДАГИ ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ РОЛИ 307 313

